

Ana Bogdanović¹
Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski
fakultet

UDC: 371.382:159.953-053-4
Pregledni rad
DOI: 10.19090/zop.2021.30.5-25

Jasmina Klemenović
Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski
fakultet

IMAGINARNI PRIJATELJI KAO PRODUKT DEČJEG STVARALAŠTVA²

Apstrakt: Stvaralaštvo predstavlja najslobodniji oblik samoizražavanja. Sposobnost stvaralaštva i stvaranje nečega iz ličnih osećanja pozitivno se odražava na dečje emocionalno zdravlje. Ono je opšteljudski potencijal čije je ispoljavanje i razvijanje važno podržati. Sloboda sadržana u stvaralaštvu omogućava detetu da upozna sebe, da deluje unutar svoje ličnosti, da se suoči, da razume i da se odupre svojim različitim unutrašnjim porivima. Stvaralački čin proističe iz unutrašnjih želja i potreba deteta i predstavlja odraz njegove mašte i imaginacije. Jednim od njenih ishoda može se smatrati i pojava imaginarnog prijatelja. Predškolci vole da stvaraju razne situacije i isprobavaju različite uloge u igri, te nije neobično da stvore imaginarnog prijatelja. Imaginarni prijatelj je nevidljiv lik kojeg dete imenuje i govori o njemu i sa njim, u periodu od najmanje nekoliko meseci. On omogućava detetu da istražuje stvari, materijale, prerađuje iskustva na jedan sasvim novi način, kao i da stvara imaginarne svetove. Ovim putem dete slobodnije istražuje svet oko sebe, oslanjajući se na svoju kreativnost i maštu.

Ključne reči: igra, imaginarni prijatelj, predškolski uzrast, stvaralaštvo

¹ Ana Bogdanović, anabogdanovic992@gmail.com

² Ovaj rad je nastao iz master rada pod naslovom "Imaginarni prijatelji kao produkt dečjeg stvaralaštva" koji je izradila Ana Bogdanović 2019. godine. Jasmina Klemenović je bila mentorka u izradi master rada. Tekst je napisan u okviru projekta Kvalitet obrazovnog sistema Srbije u evropskoj perspektivi (179010) koji u periodu od 2011. do 2019. godine finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

UVOD

Stvaralaštvo predstavlja jedinstvenu ljudsku osobinu i najslobodniji oblik samoizražavanja. Pomoću stvaralaštva mogućnosti pretvaramo u realnost, stvaramo iz ličnih osećanja i iskustva čime se stiče osećaj ličnog zadovoljstva i uspeha. Gradimo pozitivnu sliku o sebi, stičemo samostalnost i sigurnost, i upravo su nam te osobine potrebne kako bismo ostvarili svoj razvojni potencijal i izgradili se kao jedinstveni pojedinci. Stava smo da svako dete poseduje unutrašnju kreativnost koju treba podsticati i negovati jer upravo kroz nju deca oslobađaju i otkrivaju svoje mogućnosti.

Dečja mašta je za nas vrlo zagonetna, pa je samim tim i pojava imaginarnih prijatelja nešto neopipljivo čemu treba prići sa puno pažnje i razumevanja. Treba uvideti značaj imaginarnih prijatelja kako na trenutni razvoj deteta, tako i na kasniji razvoj i kreativne sposobnosti, koje su svakako izraženije kod dece koja su u stanju da kreiraju čitav jedan za nas nevidljiv svet u kome oni mogu nesputano da istražuju sebe i svoje mogućnosti.

Kreiranje tog sveta ne bi bilo moguće bez igre zahvaljujući kojoj deca dolaze do različitih ideja i imaju mogućnost isprobavanja. Uz igru deca otkrivaju svoje mogućnosti, oslanjaju se na realna životna iskustva i oslobođena su realnih posledica svojih postupaka (Krnjaja i Pavlović-Breneselović, 2017).

Upravo ta sloboda izražena u igri omogućava da deca neometano neguju svoje stvaralačke sposobnosti i da kreiraju svoje svetove i imaginarne prijatelje, koji im nude razumevanje, sa kojima ostvaruju

bliskost i sa kojima vežbaju realne životne situacije, što kasnije doprinosi uspostavljanju pozitivnih socijalnih kontakta (Buzan, 2007).

Cilj rada je da približi pojam imaginarnog prijatelja kako profesionalcima koji se bave vaspitanjem i obrazovanjem dece, tako i roditeljima koji imaju ključnu ulogu u prepoznavanju i podržavanju ovog fenomena kod njihovog deteta. Važno je ukazati na benefite koje pojava imaginarnog prijatelja ima na celokupan razvoj ličnosti, ali i na značaj i ulogu igre u ispoljavanju kreativnosti, u čijoj osnovi se nalazi detetova mogućnost stvaranja imaginarnog sveta.

RAZUMEVANJE STVARALAŠTVA

Stvaralaštvo predstavlja temu oko koje se grupišu napori da se na nov način opiše mesto čoveka u univerzumu, odredi njegov identitet, svrha i smisao postojanja. Zato stvaralaštvo predstavlja poseban izazov za nauku vaspitanja. Ako želimo ostvariti vaspitne ciljeve onda i vaspitanje moramo da transformišemo prema načelima koji proizilaze iz prirode stvaralaštva i uslova za njegovo ostvarenje (Marjanović, 1987). Još je Vigotski isticao da se stvaralački procesi javljaju u najranijem detinjstvu i da su veoma značajni za opšti razvoj i sazrevanje deteta. U osnovi stvaralačkih procesa nalazi se mašta. Postoje četiri oblika koji povezuju maštu sa stvaralaštvom: 1) sve što je stvorila mašta sastoji se iz elemenata koji postoje u ranijem iskustvu čoveka; 2) rezultat stvaralačke mašte nije jednostavna reprodukcija iskustva, već su iz tog iskustva stvarane nove kombinacije sastavljene od izmenjenih i prerađenih elemenata stvarnosti; 3) emocije utiču na to kako vidimo i kako doživljavamo određene stvari, kako ih izražavamo, ali i kakva nas osećanja

obuzimaju kada nas mašta ponese; 4) mašta postaje stvarnost (prema: Pavlov, 2011).

Marjanović (prema: Krnjaja, 2009) navodi da je nekadašnje shvatanje stvaralaštva kao privilegije malog broja ljudi, što je povezano isključivo sa genijalnošću, prevaziđeno. Stvaralaštvo predstavlja način postojanja i razvoja ljudske zajednice, odnosno „najmoćniji i neiscrpan izvor promene ljudskog bića“. Čovek ostvaruje svoj pun potencijal tek onda kada se celovito ispolji i ostvari svoje mogućnosti upravo kroz čin stvaralaštva. Na taj način čovek postaje jedno sa svojom sredinom sa predmetom delanja, sa drugim ljudima. Sloboda koja postoji u stvaralaštvu omogućava čoveku da upozna sebe, da deluje unutar svoje ličnosti, da razume, ali i da se odupre unutrašnjim porivima.

Jovičić (2019) navodi da je predškolsko detinjstvo najvažnije za razvoj stvaralaštva. Karakteristika stvaralačkog procesa kod dece je upravo ta što dete stvara iz prirodne potrebe da izrazi sebe i svet koji ga okružuje. Ono nije opterećeno predrasudama, prethodnim znanjima i inhibicijama.

Na stvaralaštvo se može gledati na različite načine. Tako ga, na primer, Medvik sagledava kao vid kreativnog mišljenja koje se obrazuje od asocijativnih elemenata i novih kombinacija koje ili ispunjavaju specifične zahteve ili su na neki način upotrebljive - tzv. *asocijativna teorija stvaralaštva*. Osnovni zadatak u kreativnom procesu je povezivanje ideja koje su udaljene jedna od druge, a sam proces stvaranja se može objasniti preko tri asocijativna mehanizma (prema: Kvašček, 1976). Prvi je *serendipity*, odnosno sposobnost srećnih otkrivanja slučaja. Ovaj mehanizam se može objasniti tako što se dve ideje koje se ne nalaze u

relaciji zajedno javljaju u svesti. Drugi asocijativni mehanizam jeste *sličnost*. Asocijativni elementi se mogu zajedno javiti u svesti kao rezultat sličnosti asocijativnih elemenata ili stimulansa koji izazivaju te asocijativne elemente. Ovaj način stvaranja je karakterističan za poeziju, muziku, slikarstvo. Treći asocijativni mehanizam kreativnog procesa jeste *medijacija*. Asocijativni elementi se javljaju putem dodira na osnovu zajedničkih elemenata (Kvašček, 1976).

PODRŠKA STVARALAŠTVU I NJEGOVO PODSTICANJE U DETINJSTVU

Još u najranijem dobu kod dece možemo primetiti kreativne procese, a posebno tokom igre. Dete koje sedi, udara štapom i pretvara se da jaše konja, devojčica koja se igra sa lutkom i pretvara se da je njena majka, dečak koji je gusar ili vojnik, sve su nam to najverniji oblici dečjeg stvaralaštva. Dečja igra predstavlja odjek onoga što su videli i čuli od odraslih, ipak iskustva se u igri nikada ne reprodukuju isključivo u onom obliku u kome su nastali u stvarnosti. Dečja igra nije samo reprodukcija doživljenog, već predstavlja kreativnu preradu utisaka koje je dete steklo (Vygotsky, 2004).

Stvaralački čin proističe iz samog deteta, iz njegovih unutrašnjih želja i potreba. To je odraz detetove mašte i imaginacije. Treba posmatrati dete od trenutka kada krene da izvodi određenu radnju ipratiti način na koji je izvodi, te ukoliko taj proces teče neometano, ono će steći samopouzdanje u sebe i okolinu, a sam proces istraživanja i bavljenja onim što je za njega bitno će posmatrati kao prihvaćenu, cenjenu i podsticajnu aktivnost. Deci je potrebna podrška, kao i ohrabrivanje odraslih. Njima je potrebna i okolina

koja inspiriše i naglašava slobodu, koja im omogućava da se igraju i istražuju bez ograničenja. Dete ne možemo podučiti stvaralaštvu, ali možemo obezbediti uslove u kojima bi se ono javilo, možemo ukloniti ograničenja koja gase detetovu radoznalost. Da bismo omogućili detetu da ostvari svoj pun potencijal, vaspitno-obrazovni rad u vrtiću treba da bude u potpunosti ostvaren, odnosno on treba da obuhvata sve aspekte dečjeg razvoja – fizičke, socijalne, emocionalne, intelektualne.

Radoznalost, kao bitan uslov stvaralačkog procesa, treba negovati kod dece, treba im pružiti mogućnost da postavljaju pitanja, istražuju, stiču nova iskustva, treba kod njih razvijati fleksibilnu strukturu mišljenja i ponašanja, prenositi im znanja koja ne smeju da shvate kao konačna, već kao osnovu za dalje istraživanje i stvaranje. Stvaralaštvo kao crta ličnosti, o čemu je već bilo reči, biće izgrađeno ukoliko njihovo izražavanje prati sve sadržaje na koje deca nailaze u vrtiću. Tako će deca svoja nova iskustva lakše da prerade, shvate i integrišu u već ranije stečena iskustva. Sadržaje treba povezivati i obogaćivati, a decu podsticati da se što slobodnije izražavaju o svemu što vide, dožive, misle, rade. Treba ih motivisati da međusobno pokazuju svoje radove, razgovaraju o njima, razmenjuju ideje.

Najznačajniji period za razvoj stvaralaštva jeste upravo predškolsko detinjstvo. Dete stvara iz prirodne potrebe da izrazi sebe i svet koji ga okružuje. Stvaralačko izražavanje priprema decu za promene koje ih očekuju i osposobljava ih za preuzimanje aktivnih uloga u tim promenama (Kamenov, 2008, prema: Jovičić, 2019).

Tokom celokupnog predškolskog detinjstva stvaralaštvo, kao i sve druge dečje aktivnosti, treba da sadrži svojstva igre. Igra podstiče njihovu

maštu, imaginaciju, kreativno mišljenje i predstavlja slobodnu, dobrovoljnu, neponovljivu aktivnost koja deci pruža osećaj sreće i sigurnosti. To je aktivnost u kojoj dete uživa i istovremeno, bez prisile, uči i stiče saznanja o svetu koji ga okružuje. Ona omogućava deci da pravila ponašanja izdvoje iz realnog konteksta i da ih usavršavaju i usvajaju bez mogućih stvarnih posledica. Mnogi teoretičari igru predstavljaju kao preventivno sredstvo za duševno zdravlje deteta ili kao terapijski postupak i stavljaju je u službu razvoja stvaralačkog kapaciteta.

IGRA KAO IZRAZ STVARALAŠTVA

Od davnina ljudi se bave fenomenom igre i njenim značenjem. Još su stari Grci igrom označavali „radnje svojstvene deci“. Jevreji su pod igrom podrazumevali smeh i šalu, dok je kod Nemaca označavala „ritmično kretanje koje izaziva zadovoljstvo“. Kod svih naroda igra se odnosila na ljudske delatnosti koje ne iziskuju naporan fizički rad, ali pričinjavaju zadovoljstvo (Eljkonjin, 1990). Igru, dakle, ne možemo obuhvatiti jednom definicijom. Ona predstavlja opšti pojam za veliki broj aktivnosti. Ono što je neosporno, to su njena sloboda, dobrovoljnost, neponovljivost. Igra se od svakodnevnog života razlikuje po mestu dešavanja i trajanju. Njen tok, smisao i ciljevi se nalaze u njoj samoj. Francuski psiholog Šato ističe da igra predstavlja kandidaturu da dete postane nešto i da afirmiše svoje Ja, kao i da učestvuje u aktivnostima odraslog. Poreklo igre se ogleda u želji deteta da odraste i to je vlastiti prostor deteta u ovom svetu. Zbog toga je i fikcija jedna od svojstava igre (Kamenov, 1983).

Igra, kao osnovna aktivnost na predškolskom uzrastu, podstiče celokupan dečji razvoj. Dete igru doživljava kao spontanu i slobodnu

aktivnost kroz koju može da izražava sebe, razvija svoje potencijale i usavršava svoje sposobnosti (Jovičić, 2019).

Ono što je nama važno kada govorimo o igri jeste činjenica da ona predstavlja dečju realnost. Predstavlja najznačajniji put razvoja ličnosti deteta i, ukoliko je dobro vođena, pomoći će detetu da uspostavi zdrave socijalne kontakte (Jovičić, 2019).

Kada govorimo o igri i o svim njenim benefitima, neizbežno je istaći i značaj veze koja postoji između igre i stvaralaštva. Stvaralaštvo predstavlja suštinsko svojstvo čoveka (Jovičić, 2019) koje ga povezuje sa igrom. Igra predstavlja izraz slobode, ona je sve, samo ne moranje, jer onaj koji se igra to čini slobodnom voljom. Upravo sloboda čini vezu između stvaralaštva i igre još jačom. Stvaralaštvo predstavlja slobodan čin izražavanja u kome dete na svoj način uobličava svoje iskustvo, odnosno način na koji dete doživljava svet oko sebe (Nikolić, 2015).

U igri dete se pretvara da je drugo biće koje je u nekoj aktivnosti, u drugom vremenu i nekom prostoru. To ne znači da realni društveni svet nestaje, već da se njegovo prisustvo izražava kroz drugačiju formu. Igrom i stvaralaštvom dete kreira imaginarne prostore koji vremenom mogu postati svakodnevna realnost. Takođe, igra i stvaralaštvo pružaju mogućnosti praktikovanja i isprobavanja ideja na različite načine, što dovodi do građenja veza između onoga što je rano saznato i novih formisaznanja (Krnjaja, 2009).

Veza između igre i stvaralaštva više nije upitna. Tokom igre detetu je omogućeno da ispolji svoju spontanost, radoznalost, da istražuje i isprobava. Zahvaljujući tome što podrazumeva delovanje u zamišljenoj

situaciji, igra omogućava detetu da svoje emocije podvrgne određenoj kontroli, da utiče na saznavanje i uviđanje emocija i njihovo razvijanje (Mitrović, 1978).

Za igru možemo reći da predstavlja prototip stvaralaštva, prvu instancu umetnosti, kreativni čin deteta pomoću koga ono u procesu razvoja proširuje svoje iskustvo i ostvaruje svoje latentne sposobnosti (Kamenov, 2007: 41).

IMAGINARNI PRIJATELJI

Najbitniju odliku igre čini fikcija, odnosno imaginarnost, ludička struktura, ludička iluzija. U igri dete ne ostvaruje direktan kontakt sa realnošću, već se ona odvija u simuliranoj, odnosno imaginarnoj situaciji (Mitrović, 1978).

Ta imaginarna situacija predstavlja osnov za pojavu imaginarnog prijatelja na koju treba gledati kao na izuzetnu sposobnost deteta da sebi kreira lika koji će uvek biti pored njega, koji će ga posavetovati, s kim će podeliti i realizovati svoje ideje. On je plod detetove nabujale mašte i nikako ne treba da dozvolimo da se dete oseti loše i bolesno zbog toga. Naprotiv, treba podržati dete, treba sa detetom razgovarati o njegovim prijateljima, pa čak, ako dete insistira, treba napraviti mesto za stolom za njegovog prijatelja, pokriti ga pred spavanje, ispričati mu priču.

Stvaranje imaginarnih prijatelja je samo jedna od sposobnosti dečije mašte. Deca od dve ili tri godine razgovaraju sa svojim zamišljenim prijateljem, slušaju šta imaju oni da kažu i pokazuju da sposobnost ljubavi

ne zahteva veliko iskustvo u međuljudskim interakcijama (Taylor, Shawber, & Mannering, 2009).

Pojava imaginarnog prijatelja kod deteta često ume da bude zbunjujuća za roditelje. Sa jedne strane, postoje roditelji koji na ovu pojavu gledaju kao na znak detetove izuzetne kreativnosti i inteligencije, a sa druge, postoje roditelji koji zbog pojaveovog prijatelja počinju da se brinu za svoje dete, da misle da sa njim nešto nije u redu i da ga stvaljaju u negativan kontekst.

Bez obzira na naš stav o imaginarnim prijateljima, vrlo je važno poštovati potrebe deteta za njima. Zadirkivanje ili omalovažavanje deteta zbog stvaranja zamišljenih prijatelja nije ni malo produktivno. Prilikom kažnjavanja deteta ne treba koristiti imaginarnog prijatelja, niti treba manipulirati decom preko njih. Na primer, ukoliko očekujemo od deteta da pojede obrok, trebamo to i reći, jer ukoliko ponašanje imaginarnog prijatelja proizlazi iz naše mašte, a ne detetove to se onda pretvara u manipulaciju, a ne igru (Stephens, 2007).

Pojava imaginarnog prijatelja dugo nije bila u fokusu proučavanja, o njojse malo pisalo i znalo, a onda kada se o njoj govori, to se činilo u negativnom kontekstu. Tek početkom 20.veka ovaj fenomen počinje da privlači različite teoretičare koji su ovu pojavu povezivali sa teorijama uma, sa dečjom imaginacijom, sa socijalnim razvojem, sa strategijama prevladavanja kod dece i sl. Istraživanja pokazuju i da je dete koje stvara imaginarnog prijatelja izuzetno socijalno i da uživa u interakciji sa drugima, a onda kada nema nikoga pored sebe, to čini sa nekim koga je stvorio u svojoj fantaziji i ko ne postoji u realnosti. Između pravog i imaginarnog

prijatelja postoji dosta sličnosti – dete se sa njime igra, uključuje ga u svoje svakodnevne aktivnosti, priča sa njim, a ponekad se sa njim i posvađa. Za dete je on uvek dostupna ličnost koja učestvuje u njegovom svakodnevnom maštarenju i igranju.

Imaginarni prijatelji mogu biti različitih izgleda i osobina. Oni se međusobno razlikuju po fizičkim osobinama, po funkcijama koje imaju u detetovom životu, kao i po psihičkim osobinama. Pojedini mogu imati ljudski lik, neki imaju lik junaka iz crtanog filma, dok ima i onih prijatelja sa životinjskim likom. Imaginarni prijatelji ne moraju nužno biti određenog pola, on može biti nepoznat ili ga može menjati u zavisnosti od situacije i potrebe.

Koriste se različite definicije kako bi se objasnio pojam imaginarni prijatelji. Margaret Svendsen (prema: Taylor, 1999) definiše imaginarnog prijatelja kao nevidljivog lika s kojim se dete igra tokom određenog vremena, najmanje nekoliko meseci, koji je za dete stvaran, ali koji nema objektivnu osnovu.

Imaginarni prijatelji se definišu i kao spontani produkt detetove imaginacije, kao živopisna imaginarna bića koja ne postoje u stvarnosti, ali ih dete tretira kao stvarne i stupa u igru i interakciju sa njima tokom dana (Rabar i Dorčić, 2017).

Imaginarni prijatelji se najčešće javljaju između 2. i 4. godine, a prosečno trajanje detetove interakcije sa njima je oko 6 meseci. Takođe, istraživanja su pokazala da je ovaj fenomen prisutniji kod devojčica nego kod dečaka, što se objašnjava činjenicom da je imaginacija kod dečaka drugačija, kao i da dečaci stvaraju imaginarne prijatelje kako bi išli u razne

avanture, dok devojčice stvaraju prijatelja koji će imati ulogu u socijalnodramskim igrama koje uključuju brigu i negu. Dečaci predškolskog uzrasta preferiraju da se pretvaraju u izmišljene likove i to ima smisla kada se uzme u obzir razlika u polu pronađena u vrstama uloga koje dečaci i devojčice prisvajaju u svojim igrama. Veća je verovatnoća da dečaci prihvate fantastične ili aktivne uloge, dok je kod devojčica veća verovatnoća da prisvoje uloge koje imaju veze sa imitiranjem odnosa. Prema tome socijalnodramska igra dečaka je manje zavisna od prisustva drugih likova u sceni, dok bi devojčice mogle biti sklonije postojanju imaginarnih prijatelja. Razlozi nestajanja imaginarnih prijatelja nisu uvek isti. Dešava se da dete jednostavno izgubi interesovanje za njim i okrene se drugim aktivnostima, zatim može da se desi da se trenutni imaginarni prijatelj zameni novim, koji ima drugačije osobine.

Iako se malo zna o razlozima javljanja imaginarnih prijatelja, ono što je karakteristično za većinu dece jeste to da ne postoji očigledan pokretač njihovog javljanja, kao i da više od polovine dece nije u stanju da objasni njihov izgled. Većina imaginarnih prijatelja ima ljudski lik, ali deca stvaraju i životinje, vanzemaljce, kao i čudovišta. Deca stupaju u emocionalni odnos sa svojim imaginarnim prijateljima, te ih oni radije projektuju u prostor nego što o njima razmišljaju samo u umu. Imaginarni prijatelji imaju relativno stabilnu ličnost i vrše dnevne uloge u imaginarnom životu deteta (Ramet, 2002).

IMAGINARNI PRIJATELJI, IGRA I STVARALAŠTVO

Istraživanje imaginarnih prijatelja može pružiti nove informacije o dečjoj sposobnosti razlikovanja fantazije i stvarnosti, o efektu emocionalnog

sadržaja na fantaziju, kao i outhozi mašte na emocionalni i kognitivni razvoj deteta (Taylor, Cartwright, & Carlson, 1993).

Somers i Jouki (Somers & Yawkey, prema: Hoff, 2005) ističu vezu između kreativnosti i imaginarnih prijatelja. Naime, kroz interakciju sa imaginarnim prijateljima deca vežbaju i šire kreativnu misao, otkrivaju mogućnosti, istražuju materijale i koriste ih na nove načine tokom igre. Imaginarni prijatelji su tu da promovišu originalnost ideja.

Već u drugoj godini života deca počinju da pokazuju jasne dokaze mašte igrom pretvaranja. Za većinu dece igra pretvaranja postaje jedna od dominantnih aktivnosti tokom njihovih budnih sati. Mogućnost pretvaranja koja je dostupna deci pomaže im da procesuiraju životne događaje, postignu savladavanje i razumevanje svojih emocija, stiču društveno razumevanje i razvijaju svoje komunikacijske sposobnosti. Imaginarni prijatelji su samo jedan od mnogobrojnih oblika dečije mašte. Vrlo su posebni, a razlog tome krije se pre svega u raznolikosti u kojoj imaginarni prijatelji dolaze – oni mogu biti različitih oblika i veličina, pola, starosnog doba. Odrasli ih doživljavaju kao neobične, dok su detetu potpuno uobičajena pojava (Taylor, 1999).

Kao što je poznato, u osnovi svake detetove aktivnosti nalazi se upravo igra. U igri deca koriste maštu i stvaralaštvo da bi otkrila šta sve mogu postići upotrebom različitih materijala i predmeta. Za nas najznačajnija jeste simbolička igra, odnosno igra fikcije, mašte, odnosno iluzorne igre, kako je različiti teoretičari nazivaju.

Od igre sve potiče, a obzirom na to da se simbolička igra zasniva upravo na mašti, ne može se osporiti ni značaj stvaralaštva na celokupan

razvoj deteta. Najbitnija karakteristika simboličke igre jeste stvaranje imaginarnih situacija uz pomoć mašte. Dete stvara zamišljenu situaciju bez materijalnih objekata ili uz pomoć igračaka kojima tokom igre daje osobine živih bića. Na taj način dete uči da deluje nezavisno od onoga što vidi, odnosno da jedan predmet, odnosno situaciju, zamenjuje drugim, odnosno drugom, što pokazuje da je dečija igra mašta u praktičnom delovanju (Stakić, 2016).

Dete koje ima imaginarnog prijatelja pre će se upustiti i angažovati u igrovnim aktivnostima. Posmatrajući dečije aktivnosti pri igranju, Manošević (prema: Ramet, 2002) je otkrio da su decakojica su imala imaginarne prijatelje u velikom procentu (97%) bila i ona deca čije je igranje kod kuće bilo samostalno inicirano. Sa druge strane 86% dece koja nisu imala imaginarnog prijatelja opisana su na pomenuti način. Takođe, igranje u domovima dece sa imaginarnim prijateljima opisano je kao tiho samo u 18% vremena, u poređenju sa decom koja nisu imala imaginarne prijatelje. Moguće je da su deca sa imaginarnim prijateljima u mogućnosti više da se užive u igru, verovatno zbog svojih većih kreativnih i inovativnih sposobnosti.

Uticao kreativnosti na pojavu imaginarnog prijatelja kod dece ne može se sa sigurnošću potvrditi. Razlog je taj što je dečiju kreativnost teško izmeriti. Najjači dokaz razlika u stepenu kreativnosti dala je Mauro (prema: Taylor, 1999) u svom longitudinalnom istraživanju. Ona je tokom tri godine tri puta intervjuisala decusa imaginarnim prijateljima. Njihovi odgovori su upoređivani sa odgovorima dece koji nemaju ove prijatelje. Između ostalog ona je svojim istraživanjem došla do podataka da su deca sa imaginarnim

prijateljem manje stidljiva, njihova pažnja je trajnija i javila se mala, ali značajna razlika, u stepenu inteligencije.

Razliku u stepenu kreativnosti pronašla je tako što je decu od sedam godina sa imaginarnim prijateljem i bez njega zamolila da naprave sliku koristeći 48 geometrijska oblika i da joj je opišu. Oblici napravljeni od strane dece sa imaginarnim prijateljem bili su prepoznatljiviji, davana su im prikladnija imena i postojala je veća verovatnoća da oblik indukuju na neku radnju, nego oblici koje su napravila deca bez imaginarnog prijatelja. Takođe, deca sa imaginarnim prijateljima bila su u stanju bolje da opišu svoj oblik istraživaču.

Druženje sa izmišljenim prijateljima može imati različite implikacije na razvoj deteta. U odnosu na decu koja nemaju imaginarne prijatelje, deca koja ih imaju su društvenija, manje stidljiva, kreativnija, učestvuju u porodičnim aktivnostima, imaju pozitivniji stav u igri sa drugom decom. Istraživanja su takođe pokazala da adolescenti koji su imali imaginarnog prijatelja pokazuju veću društvenu kompetenciju i kreativnost (Taylor, Carlson, Maring, Gerow, & Charley, 2004).

Ne može da se porekne činjenica da deca sa imaginarnim prijateljima imaju izraženije maštovite sposobnosti, zatim izražene lingvističke veštine, pozitivne strategije suočavanja, a kada je u pitanju razumevanje tuđih emocija pronađena je značajna korelacija između prisutnosti imaginarnih prijatelja i razumevanja tuđih emocija, naročito kod devojčica. Dijalozi sa ovim prijateljima doprinose razvoju emocionalnih i socijalnih veština. Takođe, došlo se do zaključka da deca sa imaginarnim

prijateljima imaju razvijenije socio-kognitivne sposobnosti (Gimenez-Dasi i saradnici, 2014).

Fantaziranje karakteristično za igru u koju su uključeni imaginarni prijatelji omogućava deci da vežbaju i šire svoju kreativnu misao, kao i da promovišu intelektualni i kreativni rast. Imaginarni prijatelji pružaju deci mogućnost za razvoj u širokom spektru kognitivnih domena (Lydon, 2011).

ZAKLJUČAK

Većina predškolaca ima imaginarnog prijatelja koji je sastavni deo njegovc svakodnevne rutine. Razlog tome krije se u činjenici da je detetova mašta najizraženija i najaktivnija upravo na predškolskom uzrastu.

Za nas, važan razlog javljanja imaginarnih prijatelja jeste upravo proširivanje kreativne misli kod dece. Dete ne stvara imaginarnog prijatelja samo onda kada je usamljeno ili depresivno, već on predstavlja pozitivan izraz dečje kreativnosti i mašte. Deca zajedno sa njima istražuju nove mogućnosti, materijale, kreiraju nove ideje, stvaraju nove svetove čime uvežbavaju svoje veštine i istražuju vlastitu kreativnost.

Koji god razlog javljanja ovog fenomena bio važno je spomenuti da je dete svesno činjenice da taj prijatelj nije pravi, da on realno ne postoji i da drugi ne mogu da ga vide. Prednost ovih prijatelja jeste upravo u tome što je sa njima moguće činiti stvari koje sa pravim osobama nije moguće. Igranje sa njima stvara nova iskustva u socijalnim odnosima deteta i na taj način se ono priprema za buduće interakcije.

Kao što se iz svega navedenog može videti imaginarni prijatelji mogu imati različita svojstva. Neki su redovno prisutni u životu deteta,

drugi su prolazni i vrlo kratko se zadrže u njihovoj mašti. Zatim, ima i onih čiji se izgled i ponašanje menjaju u zavisnosti od dečjih potreba i osećanja. Neka deca imaju jednog zamišljenog prijatelja, dok su druga napravila čitav jedan iluzorni svet sa različitim likovima i ulogama. Koliko god se imaginarni prijatelj zadržao i kako god on izgledao ne može da se porekne njegov uticaj na detetov kognitivni i emocionalni razvoj.

Imaginarni prijatelj je neko s kim dete kreira igru i ko u istoj učestvuje sa detetom. On je neko s kim deca razgovaraju, dele doživljaje iz svakodnevnog života, ali i neko s kim doživljavaju ono što je u realnosti nemoguće, poput letenja magičnim ćilimom. Upravo to nam govori o snazi dečje mašte i njenim neiscrpnim mogućnostima.

Imaginarni prijatelj je tu da pruži udobnost, podršku i razumevanje detetu. On igra bitnu ulogu u socijalizaciji dece, pa je tako više istraživanja potvrdilo da su deca sa imaginarnim prijateljima manje stidljiva, radije se uključuju u vršnjačke i porodične aktivnosti, više se smeju. Pokazalo se i da su takva deca komunikativnija, te da pokazuju veće razumevanje tuđih emocija.

Svakako stvaralaštvo, kao najslobodniji vid detetovog izražavanja, igra veliku ulogu u javljanju imaginarnih prijatelja. A dečije stvaralaštvo najbolje se odražava upravo kroz igru. Simbolička igra je ta koja se zasniva na mašti i podrazumeva stvaranje imaginarnih situacija, pa je možemo povezati i sa pojavom zamišljenih prijatelja. Deci treba obezbeđivati uslove u kojima će moći neometano da se igraju i ispituju svoje mogućnosti, izražavaju svoju ličnost, zadovoljavaju potrebe. Odrasli su tu da predlažu,

učestvuju, saslušaju i prate kako se dečja spontanost pretvara u kreativnost iz koje proizilaze različiti svetovi u kojima nemoguće postaje moguće.

Montesori (prema: Nikolić, 2015) navodi da je razdoblje ranog detinjstva najbogatije kreativnim potencijalima, s toga se ono treba iskoristiti na svaki način. Ono što pre svega treba učiniti jeste upoznati roditelje, ali i sve one koji se bave decom, da prepoznaju stvaralačke sposobnosti kod dece, da ih neguju i podstiču. Samo pružanjem prilike detetu da se iskaže ono će razviti sve svoje potencijale. Kada govorimo o imaginarnim prijateljima nikako ih ne treba doživljavati kao nešto što može naškoditi dečijem razvoju, naprotiv. On omogućava detetu da se izrazi i da istražuje svet koji ga okružuje. Uloga nas odraslih je da podržavamo dečiju igru, da napravimo mesto za stolom za imaginarnog prijatelja, da ispričamo priču, ukoliko se to od nas traži i da budemo partneri u dečijem odrastanju. S toga je pre svega važna edukacija roditelja o pojavi imaginarnog prijatelja uopšte, a zatim i o koristima koje oni imaju na dečji razvoj, kada i zašto se javljaju i koja je njihova. Samo na taj način dete će negovati svoje stvaralačke sposobnosti, biće osnaženo da se isprobava u različitim situacijama i stići će dragoceno iskustvo, koje će ga pratiti kasnije kroz život.

IMAGINARY FRIENDS AS A PRODUCT OF A CHILD'S CREATIVITY

Abstract

Creativity represents the most convenient way for someone to express himself/herself. The ability to be creative and create something due to personal feelings has a positive effect on children's emotional health. This is a potential common to all people, whose development is important to support. The freedom behind creativity enables children to get to know themselves, to act within their own personality, to face, understand, and deny their different inner instincts. The act of creativity comes from the inner desires and needs of the child and is a reflection of his/her imagination. We can consider the imaginary friend for one of their products. Pre-school children like to create different situations and try out different roles in the game. Therefore, it is not uncommon for them to create an imaginary friend. The mentioned imaginary friend is an invisible person whom the child names and talks about him and with him for a period of at least a few months. It allows the child to explore things, materials, and adapt to situations in a completely new way, as well as to create imaginary worlds. In this way, children discover the world around them more freely, relying on their creativity and imagination. The point of this research is that the appearance of an imaginary friend is related to the stages in the development of the child's creative research, so it is necessary to analyze how parents understand this phenomenon in the child's development.

Key words: creativity, imaginary friend, play, pre-school age

REFERENCE

- Buzan, T. (2007). *Mali genijalac: kako pametni roditelji stvaraju pametnu decu*. Beograd: Logos Art.
- Gimenez-Dasi, M., Pons, F., & Bender, P. (2014). Imaginary companions, theory of mind and emotion understanding in young children. *European Early Childhood Education Research Journal*, 22(2), 186–197.
- Hoff, E. (2005). Imaginary companions, creativity and self-image in middle childhood. *Creativity Research Journal*, 17(2–3), 167–180.
- Jovičić, N. (2019). Dečja igra i razvoj stvaralačkih sposobnosti darovitih. Novi Sad: Filozofski fakultet, odsek za pedagogiju. Preuzeto: 1. jul 2021. Sa <http://www.uskolavrsac.edu.rs/Novi%20sajt%202010/Dokumenta/Izdanja/24%20Okrugli%20sto/16%20-%20Jovicic.pdf>
- Kamenov, E. (2007). *Dečja igra*. Beograd: ZUNS.
- Krnjaja, Ž. (2009). Igra, stvaralaštvo i otvoreni vaspitni sistem: šta ih povezuje? *Nastava i vaspitanje*, 59(2), 264–277.
- Krnjaja, Z. i Pavlović-Breneselović, D. (2017). *Projektni pristup učenju*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju.
- Kvašček, R. (1976). *Psihologija stvaralaštva*. Beograd: Izdavačko informativni centar studenata.
- Lyndon, D. (2011). Imaginary companions: Are they good for children? *Student Psychology Journal*, 2, 69–79.
- Marjanović, A. (1987). Igra i stvaralaštvo. *Predškolsko dete*, 17 (1–4).
- Mitrović, M. (1978). Simbolička igra deteta. *Predškolsko dete*, 3 (211–215).
- Nikolić, B. (2015). Strategije očuvanja i podsticanja kreativnosti predškolske dece kroz likovno vaspitanje. U: D. Vidanović (ur.), *Holistički pristup u pedagoškoj teoriji i praksi* (326–333). Pirot: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača. Preuzeto: 30. jun 2021. sa <http://pakadem.edu.rs/wp-content/uploads/2014/03/Zbornik-radova-HOLIPRI-2014.pdf>.
- Pavlov, S. (2011). Darovitost, kreativnost, stvaralaštvo. *Zbornik radova Visoke škole strukovnih studija za obrazovanje vaspitača*, 1, 173–176.

- Rabar, V. i Martinac Dorčić, T. (2017). Odnos izmišljenih prijatelja, socijalne kompetencije i problema u ponašanju dece predškolske dobi. *Socijalna psihijatrija*, 45, 241–253.
- Ramet, J. (2002). *Fears and the presence of imaginary companions and personified objects in preschool children*. Omaha: University of Nebraska.
- Stakić, M. (2016). Igre mašte u funkciji razvoja govora kod dece predškolskog uzrasta. U: *Savremeno predškolsko vaspitanje i obrazovanje: izazovi i dileme* (129–140). Jagodina: Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu.
- Sternberg, R. J., & Williams, W. M., (1996). *How to develop student creativity*. Virginia: association for Supervision and Curriculum Development.
- Stephens, K. (2007). Imaginary friends: A fun, helpful, and normal part of childhood. *Parenting Exchange* 4, 45–51.
- Taylor, M., Cartwright, B. S., & Carlson, S. M. (1993). A Developmental investigation of children`s imaginary companions. *Developmental Psychology*, 2, 276–285.
- Taylor, M. (1999). *Imaginary companions and the children who create them*. NY: Oxford University Press.
- Taylor, M., Carlson, S. M., Maring, B. L., Gerow, L., & Charley, C. M., (2004). The characteristics and corelates of fantasy in school-age children: Imaginary companions, impersonation and social understanding. *Developmental Psychology*, 6, 1173–1187.
- Taylor, M., Shawber, A. B., & Mannering, A. M. (2009). Children`s imaginary companions: What is it like to have an invisible friend? In: K. D. Markman, W. M. P. Klein, & J. A. Suhr (Eds.), *Handbook of imagination and mental simulation* (221–224). NY: Psychology Press.
- Vidanović, S. i Anđelković, V. (2015). Imaginarni prijatelji kod dece: Znak patologije ili kreativnog razvoja? *Unapređenje kvaliteta života djece i mladih*, 74–84.
- Vygotsky, L. S. (2004). Imagination and creativity in childhood. *Journal of Russian and East European Psychology*, 42(1), 7–97.

